

CHỦ ĐỀ 3: KHẢ NĂNG ĐỀ KHÁNG THÔNG TIN

Phần 1: Phân biệt định kiến, thành kiến, thiên kiến & Tìm hiểu về thiên kiến xác nhận

Chào mừng các bạn đã quay trở lại với khóa học Đọc sâu hiểu thấu. Trong bài trước, chúng ta đã tìm hiểu về các cấp độ đọc. Hôm nay, chúng ta sẽ cùng nhau tìm hiểu các yếu tố tiềm ẩn nào sẽ ảnh hưởng đến quá trình tiếp nhận thông tin của mình nhé. Bạn có biết trong khi đọc, thông tin mà chúng ta thu nhận có thể bị biến dạng bởi những suy nghĩ, niềm tin có sẵn trong đầu mình không? Hay nói cách khác, thông tin sẽ bị ảnh hưởng bởi những định kiến, thành kiến và thiên kiến mà chúng ta có. Có thể bạn đã nghe qua các khái niệm này, nhưng bạn có thắc mắc ba khái niệm trên khác biệt nhau như thế nào không? Bây giờ chúng ta cùng nhau khám phá nhé.

1. Phân biệt định kiến, thành kiến, thiên kiến

- Đầu tiên, chúng ta hãy cùng đoán một chút nhé. Khi mình nhắc đến: búp bê, hoa, màu hồng thì liệu trong đầu bạn xuất hiện hình ảnh của một bé gái hay một bé trai? Nếu như đó là hình ảnh của một bé gái, thì chính suy nghĩ đó là định kiến mà bạn đang có.
- Bây giờ, chúng ta cùng nhau tìm hiểu định nghĩa của khái niệm **định kiến (Prejudice)** nhé. Theo nghĩa từ nguyên, chữ “**định**” (定) là giữ nguyên, không thay đổi. Còn từ “**kiến**” (見) có nghĩa là nhìn thấy hoặc sự biết. Như vậy, định kiến là một góc nhìn cố định, không thay đổi. Hầu hết những định kiến của chúng ta thường bị ảnh hưởng từ xã hội, là những góc nhìn chung của cộng đồng về một điều gì đó mà ta tiếp thu trong quá trình sinh sống.

Như ví dụ ở trên là một minh họa về định kiến giới tính. Khi góc nhìn của chúng ta bị định hình trong khuôn mẫu xã hội thì hình ảnh con gái thường gắn liền với những đồ vật như búp bê, hoa và màu hồng. Còn con trai sẽ là siêu nhân, màu xanh và xe hơi.

- Khái niệm tiếp theo là **thành kiến (Preconception)**. Chữ “**thành**” (成) nghĩa là trở nên hoặc hình thành. Khác với định kiến là những

góc nhìn bị định sẵn, thành kiến thường là những quan điểm do chính mỗi người tạo nên, nó được hình thành trong quá trình chúng ta tương tác xã hội. Ví dụ khi chúng ta va chạm với một ai đó và có ấn tượng không tốt thì rất có thể sau đó ta sẽ có thành kiến với họ. Từ “thành kiến” diễn tả những góc nhìn tiêu cực về một đối tượng dựa trên những trải nghiệm riêng trước đó của mỗi người.

- Cuối cùng là khái niệm “**Thiên kiến**” (Bias), từ “**thiên**” (偏) ở đây có nghĩa là nghiêng, là lệch qua một bên. Như vậy “thiên kiến” là một góc nhìn hay một cái biết nghiêng về một chiều hay một phía nào đó. Ví dụ nếu ta thích một quan điểm sống nào đó thì thường chúng ta có xu hướng chỉ thích đọc hoặc nghe những thông tin củng cố cho sở thích của mình và có thể cảm thấy tức giận khi nghe những điều ngược lại.
- Vừa rồi các bạn đã tìm hiểu sự khác nhau giữa ba khái niệm Định kiến, Thành kiến và Thiên kiến. Bây giờ chúng ta sẽ cùng tìm hiểu về “**Thiên kiến xác nhận**” ảnh hưởng như thế nào đến việc tiếp nhận thông tin của chúng ta nhé.
 - Thiên kiến xác nhận chính là xu hướng tìm kiếm thông tin để củng cố suy nghĩ, niềm tin của bản thân. Điều này làm giới hạn tầm nhìn của chúng ta, khiến mỗi người chỉ nhìn thấy thế giới qua lăng kính niềm tin của mình mà bỏ qua các góc nhìn đa dạng khác..
- **Ảnh hưởng của công nghệ truyền thông lên thiên kiến xác nhận**
 - Thiên kiến xác nhận là vấn đề chung của con người từ xưa đến nay nhưng hiện nó được gia cố nhiều hơn thông qua công nghệ truyền thông. Khi sử dụng các nền tảng mạng xã hội hay internet nói chung, những thông tin chúng ta tiếp nhận đều đã được thuật toán chọn lựa để xuất hiện trên các bảng tin của chúng ta. Điều này được gọi là **bộ lọc bong bóng (filter bubble)**. Thuật ngữ này do nhà hoạt động xã hội Eli Pariser đưa ra để minh họa cho tình trạng chúng ta bị cô lập thông tin như một người đang ở trong một bong bóng, mọi thông tin bên ngoài đều không nhận được. Đây là kết quả của việc cá nhân hóa nội dung trực tuyến và được xem như cách ly người dùng về mặt trí thức

và làm giảm sự đa dạng của thông tin mà họ nhận được. Điều này tạo ra hiệu ứng cũng được nhà hoạt động Eli Pariser gọi là **buồng vang thông tin (echo chamber)**, một ẩn dụ minh họa cho việc khi chúng ta ở trong một phòng kín thì mọi âm thanh phát ra đều vọng lại theo cấp số nhân. Hình ảnh này tương tự như khi chúng ta ở trong một không gian khép kín, những thông tin mà chúng ta nhận được chỉ là tiếng vang nhằm củng cố cho quan điểm và niềm tin sẵn có của chính mình. Hậu quả là bạn sẽ thiếu khả năng phản biện thông tin và thường chỉ nhìn sự việc theo hướng một chiều. Ví như câu chuyện ngụ ngôn “Thầy bói xem voi” mà chúng ta từng nghe, mỗi thầy bói đều chỉ thấy hình dáng con voi theo thiên kiến của mình, tuy không sai nhưng đó là góc nhìn không toàn diện.

- **Các loại thiên kiến xác nhận phổ biến là:**

- **Thiên kiến tìm kiếm thông tin:** Xu hướng tìm thông tin một chiều để củng cố cho niềm tin sẵn có hoặc bảo vệ cho một quan điểm nào đó. , Thường thì trong bất cứ vấn đề gây tranh cãi nào cũng có hai phe phản đối và ủng hộ, nếu bạn là người theo quan điểm phản đối thì bạn thường chỉ tìm kiếm những thông tin để gia cố cho niềm tin này, xu hướng này cũng tương tự với những người theo quan điểm ủng hộ.
- **Thiên kiến phân tích:** Là xu hướng phân tích thông tin, dữ kiện chỉ nhằm củng cố cho một góc nhìn duy nhất thay vì đặt ra những nghi vấn, ngay cả nghi ngờ về chính giả định của mình để có thể mở rộng ra nhiều khả năng khác. Ví như bạn là người theo quan điểm ủng hộ trong một vấn đề nào đó thì thường bạn chỉ phân tích thông tin theo hướng có lợi cho quan điểm của mình mà bỏ qua những cách phân tích khác. .
- **Thiên kiến ghi nhớ:** là một thuật ngữ tâm lý học chỉ ra rằng để xác nhận niềm tin sẵn có hiện tại của mình, chúng ta thường chọn lọc những ký ức phù hợp với niềm tin sẵn có. Ví dụ như khi thân tượng một ai đó thì ta thường chỉ ghi nhớ những điểm tốt của họ, ngược lại, nếu có thành kiến với một ai đó thì ta thường chỉ ghi nhớ những điểm xấu của họ.

[Kết phần 1]

Qua bài học này, chúng ta đã khám phá sự khác biệt giữa định kiến, thành kiến và thiên kiến, mỗi thuật ngữ này mang một ý nghĩa và bối cảnh sử dụng riêng biệt. Định kiến là những quan niệm được hình thành trước mà không dựa trên kinh nghiệm hay thông tin cụ thể. Thành kiến, trong khi đó, là sự thiên vị không công bằng dựa trên nhóm đối tượng nhất định, thường xuất phát từ sự kỳ thị hay ghét bỏ. Còn thiên kiến là sự nghiêng về một quan điểm hoặc ý kiến cụ thể, thường do quá trình tư duy không khách quan.

Đặc biệt, 'Thiên kiến xác nhận' là một hiện tượng tâm lý rất phổ biến trong quá trình chúng ta tìm hiểu và đánh giá thông tin. Đây là trạng thái mà ở đó, chúng ta có xu hướng tìm kiếm, diễn giải và nhớ thông tin theo cách xác nhận những niềm tin hoặc giả thuyết sẵn có của mình.

Để trở thành những người tiêu thụ thông tin thông minh và có trách nhiệm, chúng ta cần phát triển kỹ năng nhận biết và kiểm soát các loại thiên kiến này. Điều này đòi hỏi chúng ta phải luôn tự vấn và phản tỉnh về cách thức chúng ta tiếp nhận và xử lý thông tin. Hãy luôn tìm kiếm và xem xét các nguồn thông tin đa dạng, cân nhắc cách chúng ta đưa ra kết luận và quan trọng nhất, luôn sẵn sàng thách thức và điều chỉnh quan điểm của bản thân.

Kết thúc bài giảng này, hy vọng các bạn không chỉ phân biệt được giữa định kiến, thành kiến và thiên kiến, mà còn ý thức được tác động mạnh mẽ của 'Thiên kiến xác nhận' trong cuộc sống hàng ngày. Điều này sẽ giúp cho việc học hỏi và tiếp nhận thông tin trở nên chân thực, khách quan và toàn diện hơn.